

ט"ז בטבת תשס"ח

21 בינואר 2008

אגודה ישראלית למען יהודי אתיופיה
ISRAEL ASSOCIATION FOR ETHIOPIAN JEWS
በኢትዮጵያ ለኢትዮጵያውያን ስህተት ለማስተካከል

דוח מעקב

סוגיית זכאותם לעלייה של בני הפלשמורה

כתב: **טל האס**, מנהל יחידת מחקר, האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה

השלמות וגיבוש עמדת האגודה: **דני אדמסו**, מנכ"ל האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה

אגודה ישראלית למען יהודי אתיופיה
ISRAEL ASSOCIATION FOR ETHIOPIAN JEWS
በኢትዮጵያ ለኢትዮጵያውያን ለእስራኤል ለእስራኤል

תוכן עניינים

1	הקדמה
2	השתלשלות ההחלטות בעניין העלאת בני הפלשמורה
4	המחלוקת לגבי מספרם של בני הפלשמורה
6	סיום הפעילות במתחמים
7	סיכום ומסקנות
10	עמדת האגודה והמלצות לפעולה
12	רשימת מקורות

הקדמה

באגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה (להלן: האגודה) הוחלט על עריכתה של בדיקה מקיפה בסוגיית העלאת בני הפלשמורה לישראל.¹ ההחלטה על כך התקבלה על רקע הסתירות הנתונות בין הטענות העולות מחד גיסא על-ידי ממשלות ישראל לאורכן של שנים לבין הטענות העולות מאידך גיסא על-ידי הפעילים העושים למען העלאת בני הפלשמורה לישראל. בדוח זה ננסה לספק תיאור בהיר למחלוקת. לכך נקדים בתיאור השתלשלות ההחלטות בנוגע להעלאתם לישראל. את הדוח נבקש לחתום באמצעות הצגת עמדתה של האגודה והמלצות לפעולה.

הממצאים המובאים בדוח זה נסמכים על המסמכים והראיונות שקיימנו עם אותם המעורבים בין אם במישרין ובין אם בעקיפין בהעלאת בני הפלשמורה. בכך אנו מקווים שיהיה כדי לקדם הבנה ברורה יותר של הנושא ואמצעי פעולה מצד מדינת ישראל, אלה שבכוחם להבטיח את הסיום הראוי לעניין זכאות עלייתם לישראל. עניינם של אלה עומד לעת זו תלוי וניצב ללא פיתרון ברור, כך כבר מזה שנים רבות. על כן רב הבלבול ואי-הידעה את הנושא בקרב הציבור, בקרב הנמנים עם הארגונים החברתיים שפועלים למען יהודי אתיופיה ובקרב כלל יוצאי אתיופיה שבישראל.

פיתרון בעניינם של בני הפלשמורה נועד להביא קץ לסבלם של אלה מביניהם הממתיינים במחנות באתיופיה מזה שנים רבות. פיתרון שכזה נועד להעלות את אלה מביניהם שימצאו כזכאי עלייה ולאפשר את שובם הנאות של המסורבים לכפריהם.

כארגון סגור של קהילת יוצאי אתיופיה, האגודה מוצאת עצמה מחויבת לנושא זה, שלו השתמעות במישור הלאומי-חברתי ובמישור הקהילתי. למרות שפעילותנו נתונה ברובה המוחלט לקידום קליטת יוצאי אתיופיה בישראל, אנו גם מכירים בקשר הבלתי ניתן להפרדה בין זכאות העלייה ודפוס הקליטה בישראל; עבור רבים מבין יוצאי אתיופיה, השתלבותם בישראל כרוכה בהעלאת קרובי משפחתם (עניין זה נוגע בעיקר לאלה שעלו לישראל בשנים האחרונות). לצד כל זאת, אנו גם מודעים לכך כי מבין העולים היו גם כאלה שבינם לבין היהדות אין דבר.

יש להבהיר כי במסמך זה אין בכוונתנו לקבוע מי מבין בני הפלשמורה מוגדר כזכאי ומי לאו, אלא כדי להציג את הסתירות והמחלוקת בעניין עלייתם לישראל, שהם גם המקור לאי-השלמת המענה בעניינם.

השתלשלות ההחלטות בעניין העלאת בני הפלשמורה

זהותם של בני הפלשמורה מנעה את הגדרת זכות עלייתם לפי הוראת חוק השבות.ⁱⁱ על כן לא הועלו במבצע שלמה שהתקיים ב-1991. מכאן ואילך התקבלו סדרה של החלטות ממשלה שנועדו להתמודד עם הסוגיה, ואלו הן בעיקרן:

- ב-1992, בעקבות לחצים שהפעילו בני משפחה שעלו לישראל, המליצה ועדת השרים לעניין שארית יהודי אתיופיה, בראשות שר העלייה והקליטה דאז, יאיר צבן, על אימוץ המסלול של איחוד משפחות על בסיס שיקולים הומניטאריים. סוכם כי העלייה תיעשה על-פי חוק הכניסה לישראל.ⁱⁱⁱ החל מ-1993 החלו בני הפלשמורה לעלות בהדרגה לישראל (מי-עמי, 2006). על בסיס זכות אבות וקליטה במסלול של איחוד משפחות נכנסו לישראל בין אלף לאלפיים מבני הפלשמורה מדי שנה.^{iv} "מספר גדל והולך של בני הפלשמורה קיבלו אשרת עלייה לישראל גם בזכות עקרון – 'גר גורר' - פרשנות לחוק השבות מ-1972, שקבעה כי גרים יכולים להביא את ילדיהם ונכדיהם לישראל כאזרחים" (אודנהיימר, 2005).^v
- ביוני 1997 החליטה ועדת השרים לסגור את המתחם באדיס-אבבה בתוך שנה ולהביא לישראל את יושביו – כ-4,000 מבני הפלשמורה. 3,500 מבני הפלשמורה שהמתינו במתחם הגיעו לישראל עד סוף יוני 1998, אולם המתחם התמלא מחדש.
- נובמבר 1999 – מפקד אוכלוסין בראשות דוד אפרתי, שכיהן בעברו כראש מינהל האוכלוסין במשרד הפנים, קבע כי מספר בני הפלשמורה באתיופיה הוא 26,196 נפשות, מקורם משלושה מוקדים: אדיס-אבבה – 8,309 נפשות, גונדר – 9,080 ובכפרים – 10,207 (מתוך סך כל אותם מתפקדים יש להפחית 1,400 מיהודי קוארה שעלו בתקופת המפקד). רשימה זו יש בה לסווג את האנשים לפי מידת קרבתם ליהדות – קרבה מצד אם ו/או אב.^{vi}
- ב-16 בפברואר 2003 התקבלה החלטת ממשלה מס' 2948 (אתפ/1). ההחלטה נתנה תוקף להמלצות ועדת השרים, שקבעה כי צאצאים ליהודי אתיופיה מצד אדם המבקשים לשוב ליהדות יוכלו להיכנס לישראל לפי חוק הכניסה לישראל, התשי"ב-1952. החלטה זו לא קבעה כמה מבני הפלשמורה יועלו בישראל ובאיזה קצב, אלא עיקרון לפיו יש לבחון את מידת הזכאות לעלייה לישראל.
- ב-6 במרס 2005 – החלטת ממשלה מס' 3356 (אתפ/2) נתנה תוקף להמלצות ועדת השרים מיום 17 בנובמבר 2004, ולפיה נקבע כי צוות שיכנהו בו נציגי משרד הפנים, הרבנות הראשית והקייסים, מנהיגי העדה האתיופית, יבדוק בתוך שלושה חודשים את רשימת מינהל האוכלוסין ויוודא כי הרשומים בה זכאים לעלות לישראל. הוועדה ציינה כי לשם העלאת כל אותם שימנו כזכאי עלייה, יש להקצות את המשאבים המתאימים, תנאי לעמידה בקצב העלאתם של בני הפלשמורה לאורך שנים. המשרד לקליטת העלייה הודיע כי על-פי המשאבים שהוקצו לכך בתקציב המדינה לשנת 2005, אי-אפשר לקלוט יותר מכ-300 נפשות בחודש.
- 10 במרס 2005 – התקבלה החלטת ממשלה מס' 3368 (אתפ/3), שעיקרה להכפיל מחודש יוני 2005 ואילך את קצב העלייה הנוכחי מאתיופיה. עד אותה עת הועלו לישראל כ-300 עולים מדי בחודש. לפי החלטה זו, עד 2007 אמורים היו לעלות לישראל כל בני הפלשמורה הזכאים לעלות וממתינים במחנות – כ-13,000 איש – ונקבע שהמחנות ייסגרו סופית. נתון מספרי זה התבסס על רשימה שהכין משרד הפנים, ולפיה נקבע כי ברשימת הפוטנציאל לעלייה נמנים 17,188 נפשות (המספר הסופי שהוצהר לגביו נקבע תוך הפחתת אותם

שכבר עלו לישראל, כ-4,300 נפשות). הכפלת קצב העלייה הותנתה באישור התקציב והמקורות למימון יישום ההחלטה (שם).

- 15 ביולי 2005 - ועדת השרים התכנסה כדי למצוא דרכים ליישם את החלטת הממשלה מ-10 במרס אותה שנה. המנכ"לית דאז של המשרד לקליטת העלייה, מירלה גל, הציגה לפני הוועדה תוכנית לקליטת הפלשמורה. במסמך פורטו המשאבים הדרושים לביצוע החלטת הממשלה – תקציב של כ-3.3 מיליארד ש"ח. במסמך נאמר עוד כי לא יהיה כל שינוי במספר העולים עד להסדרת כל הנושאים שזכרו בו.
- 12 בספטמבר 2006 – התקבלה החלטת ממשלה מס. 481, שתכליתה – קיצוץ קצב העלאת בני הפלשמורה לכדי מחצית והעמדתו על 150 מדי חודש. זאב בויס, השר לקליטת העלייה דאז, בלם את יוזמה זו שמקורה היה במשרד האוצר. קצב העלאת בני הפלשמורה נותר כשהיה - 300 מדי חודש.

המחלוקת לגבי מספרם של בני הפלשמורה

מממצאים שאוחזו זאב שוורצברג, מנהל דסק העלייה מאתיופיה שבסוכנות היהודית, עולה כי מאז 1999 ועד סופו של אוקטובר 2007, עלו לישראל כ-27,500 מבני הפלשמורה (שיחה 4.11.07). לכל אורך של השנים, עלייתם לוותה במחלוקת באשר לקצב העלאתם (מספר זכאי העלייה מדי חודש) ומספרם הכולל של זכאי העלייה.

קביעת קצב העלאת בני הפלשמורה והגבלתו במספר מוגדר מדי חודש נעשה בטענה לקיומם של אילוצים כלכליים, כך בכל פעם שמשרדי הממשלה הרלוונטיים (המשרד לקליטת העלייה, משרד הפנים ומשרד האוצר) נדרשו לנושא. עניין זה זכה גם להתייחסות מצד הסוכנות היהודית. ב-2005 הוכן על-ידי דוד בורדט דוח עבור הסוכנות היהודית, בו פירוט המשמעויות הכלכליות הקשורות בשינוי קצב העלאתם של בני הפלשמורה. הדוח מוכיח כי הקדמת בואם אף מצמצמת את סך העלויות הכרוכות בקליטתם.^{vii}

כאמור, המחלוקת באשר להעלאת בני הפלשמורה נוגעת גם למספרם הסופי של זכאי העלייה מביניהם. במחלוקת זו דבר אחד משותף לצדדים הניצים והוא ההסתמכות על מסד נתונים אחד; משרד הפנים, כמו הפעילים למען העלאת בני הפלשמורה, מסתמך על "מפקד שארית יהודי אתיופיה" שהתקיים ב-1999, במימון ארגונים חברתיים, בניהולו של דוד אפרתי. הלה מבהיר כי הכנת רשימת האנשים לא נעשתה בסמכות החוק והיא בבחינת המלצה בלבד עבור הגופים הפעילים בנושא (שיחה עם דוד אפרתי, 31.10.07).

במפקד זהו שלוש קבוצות: האחת – אותם שעזבו את הכפרים והם פליטים בגונדר, השנייה – קבוצת הממתינים ליד שגרירות ישראל באדיס אבבה והשלישית – קבוצת ממתנינים בכפרים. בעת קיומו של הסקר נמצאו כזכאי עליה 26,196 נפשות. ב-2003 עודכנה הרשימה שבסקר ונמצא כי הם מונים 24,704 נפשות (לאחר שהופחת מספרם של אותם שכבר עלו לישראל, הנפטרים ונוספו הילדים שנולדו).

מסמך שמקורו במשרד ראש-הממשלה מראה כי משרד הפנים מסתמך על מפקד האוכלוסין של אפרתי, כשאל כך נוספת בדיקה נוספת שמקיים המשרד, שנועדה לאמת את הנתונים (סיכום דיון בנושא הבאת הפלשמורה, שהתקיים במשרד ראש-הממשלה, 18.6.06).

כאמור, ב-2005 התקבלה החלטה על רשימת זכאים פוטנציאליים המונה 13 אלף נפשות. רשימה זו, לדבריו של אברהם נגוסה, מנכ"ל עמותת "מכנף דרום לציון", אינה כוללת את אלה בכפרים ושנמנו במפקד של אפרתי, וכאן יסודה של המחלוקת.^{viii} תמונה אחרת עולה מדבריו של זאב שוורצברג, מנהל דסק העלייה מאתיופיה שבסוכנות היהודית. שוורצברג מציין כי רשימת הפוטנציאל לעלייה (רשימה של 5,021 בקשות הכוללות 17,188 נפשות) כוללת גם אנשים שבאו מהכפרים. לפי הסברו, רשימת הפוטנציאל מחולקת באופן הבא: אדיס A וגונדר A – אנשים שמקורם מאדיס-אבבה ומגונדר; אדיס B וגונדר B – אנשים שמקורם מהכפרים (ברדה, 2007).

לפי מפקד האוכלוסין של אפרתי, ב-1999 מנו הזכאים שבכפרים 10,207 (אפרתי, 1999). ב-2003 עודכנה הרשימה ונמצא כי הללו מונים כ-6,000 נפשות. כמו כן נמצא כי סביר להניח את דבר קיומם בכפרים של מאות ועד כ-2,000 נפשות שהם בבחינת שארית שלא התפקדה (מסמך: אפרתי ו-ולדמן, "הבאת בני הפלשמורה – אומדן שארית יהודי אתיופיה", 27.2.05). לגרסתו של נגוסה, אותם תושבי כפרים מונים 8,500 נפשות שעזבו את מחוזותיהם, והם מتركזים בגונדר, ממתנינים לעלייתם בעוד מדינת ישראל אינה נכונה כלל לשקול את בדיקת זכאותם (שיחה, 24.10.07). טענה זו אינה זוכה לתימוכין מלבד דבריו שלו. סייג נוסף נוגע לעצם מהימנות רשימת הכפרים במפקד של אפרתי. בשיחה עם אפרתי (31.10.07) ביקש הלה להדגיש כי רשימתם לא

הייתה שלמה, נסמכה על עדותם של זקני הקהילה, ולא על סמך בדיקה מול הנבדקים, זאת בשונה מהליך הבדיקה שהתקיים באדיס-אבבה ובגונדר.

המחלוקת לגבי מספרם הסופי של בני הפלשמורה אינה נתונה רק בין המדינה לבין "מכנף דרום לציון". ב-2005 הובעה גם הערכת הסוכנות היהודית את מניין בני הפלשמורה שממתינים לעלייה, כך בדוח שהכין בעבורה דוד ברודט. בדוח נקבע כי אוכלוסייה זו מונה כ-17,000 נפשות. ממקור ממשלתי נוסף מאותה שנה עולה כי לפי הערכת הסוכנות היהודית מספר בני הפלשמורה עומד על כ-20,000.

ב-14 בנובמבר 2007 התקבלה תשובת משרד הפנים לשאלתנו בדבר מניין בני הפלשמורה שנותרו באתיופיה. במכתב ששלחו נכתב: "מהרשימה שאושרה כפוטנציאל במשרד הפנים אושרו עלו/נכנסו למעלה מ-14,000, אושרו ונמצאים בהמתנה באתיופיה כ-1,500, נותרו לבדיקה כ-800, נדחו כ-4,000" (מכתב תשובה מברוך דדון, ממונה העלייה מאתיופיה: "נתונים אודות בני הפלשמורה", משרד הפנים). בהתייחסותו של משרד הפנים לנושא זה אין כדי להשיב אודות מקור מוצאם של הנמנים ברשימה זו – האם יש בה לכלול את הנמנים ברשימת הכפרים שבמפקד של דוד אפרתי או לאו.

סיום הפעילות במתחמים

בראשית 2005 הוחלט על הפסקת כל הפעילות באדיס-אבבה, זאת לאחר שנמצא כי כל זכאי העלייה הגיעו לישראל. באפריל 2005 הסתיימה הפעילות במתחם. כל שנותר הוא קליניקה רפואית שמפעיל ה"ג'וינט" (JDC). גם הטיפול הרפואי נועד להסתיים בסוף השנה הנוכחית, לקראת תחילת השנה הבאה. מדבריו של יוסף פייט, חבר בוועדת הנאמנים של נאקוג', עולה כי לפני שנה הופסקה כליל העלייה מאדיס-אבבה (שיחה עם, 19.11.07).

ב-19 במרץ 2007 הופסקה לפרק זמן של שבוע גם הפעילות במתחם בגונדר, מקום שהיה בו לספק שירותים לממתינים לעלייה, כ-8,400 במספר לאותה עת. לכך קדמה החלטת הממשלה מיום 10 במרס 2005 שהיה בה לקבוע גם כי נאקוג' יפסיק את פעילותו באתיופיה ויתחייב להפסיק את שירותיו למחנות. משרד החוץ אף הונחה לבקש ממשלת אתיופיה שלא לאפשר עוד לארגון נאקוג' לפעול בקרבה. עוד הוחלט כי הסוכנות היהודית תקבל את האחריות למחנות שניהל קודם לכן הארגון (מי-עמי, 2005).

ב-16 ביוני 2007 הציגה המדינה את עמדתה בבג"ץ, בכל הנוגע לעמדתה בעניין הפסקת פעילות הארגונים במתחמי העולים (בג"ץ 5904/03 – אסצ'אלאו אמבאו נ' ממשלת ישראל). במעמד זה נטען כי החלטת ממשלת ישראל לגבי הפסקת פעילות הארגונים במתחמי העולים קשורה ביחסיה עם ממשלת אתיופיה, שדרשה כי הסיוע למבקשים לעלות יינתן רק על-ידי גורמים מטעם ישראל ללא מעורבות גורמים חיצוניים.

האחריות לפעילות במתחם בגונדר הייתה אמורה לעבור לידי הסוכנות היהודית, זאת לפי תנאי מוקדם שנקבע, ולפיו יעמוד מספרם של העולים לישראל על 600 איש לחודש ולאחר שמשרד הפנים ישלים את בדיקת רשימת הזכאים שבידו. תנאי זה היה גם הבסיס להסכם בין הסוכנות היהודית לבין נאקוג'. בהסכם נקבע כי לאחר שלושה חודשים שבהם יורחב מספרם של העולים, נאקוג' תפסיק את פעילותה (תוכנית להעלאת וקליטת בני הפלשמורה, אפריל 2005).

עד לעת זו לא נטלה הסוכנות היהודית את האחריות לפעילות במתחם בגונדר. "מדינת ישראל והסוכנות היהודית אינן מספקות סיוע לקהילה באתיופיה, למעט דמי כיס וכן כיסוי הוצאות מסוימות לאלה שאושרו לעלייה" (בג"ץ 5904/03 – אסצ'אלאו אמבאו נ' ממשלת ישראל, 13.6.07).

לדבריו של פייט (שיחה, 19.11.07), נאקוג' נותר הארגון היחיד הפועל למען בני הפלשמורה שבאתיופיה. וכדי להמשיך את פעילות הסיוע בגונדר עבור הממתינים לעלייה, נציגי נאקוג' נפגשו עם בכירים בממשל האתיופי, זאת לאחר סגירת המתחם במרץ 2007. מאמצים אלה נשאו פרי, ובאוגוסט 2007 קיבל הארגון את הרישיון לקיום קבע של פעילותו. אישור זה ניתן כדי לסייע הן עבור אותם 6,000 המקבלים סיוע במתחם הן עבור ה-8,000 נפשות שמקורם לפי טענתו של פייט (כמו גם לפי טענתו של גוסה) מהכפרים ולגביהם מסרבת מדינת ישראל לבחון את זכאותם. לגבי אלה האחרונים פייט מוסיף ואומר כי סירובה של ממשלת ישראל להכיר בזכאותם הפוטנציאלית היא גם שמונעת מ"איחוד הקהילות היהודיות" (UJC) מלהעביר את המימון הדרוש עבורם. כך נמנע, לפי הסברו של פייט, סיוע בהיקף של 23 מיליון דולר, סכום שהיה מיועד להינתן באתיופיה, באמצעות פעילות נאקוג'.^{ix} חרף המגבלה התקציבית, בנאקוג' הוחלט לפתוח בית-ספר עבור אותה קבוצה, בו תינתן גם ארוחת צהריים. עוד עולה מדבריו פייט ומדגיש כי ממשלת אתיופיה הקצתה עבור בית הספר את חלקת הקרקע הדרושה לשם הקמתו. עניין זה מהווה עבורו בבחינת עדות לכך שהבעיה אינה נתונה היום ביחסיה של נאקוג' עם ממשלת אתיופיה.

סיכום ומסקנות

מסמך זה הוא יותר מכל עדות לאי-הבהירות, המחלוקות והיעדר מדיניות סדורה בכל שקשור לבדיקה של מי מבין בני הפלשמורה זכאי לעלות לישראל. בכך יש להסביר מדוע טרם נמצא פיתרון לנושא, זה שבכוחו להביא לכדי סיום את סבלם של הממתינים באתיופיה בציפייה לעלייתם לישראל.

בניסיון לרדת לשורשה של הבעיה הטמונה בסיום הבדיקה של מי מבין בני הפלשמורה זכאי עלייה, יש להתחיל בבחינת החוק המאפשר את עלייתם לישראל. כאמור, הללו זוכים להגיע לישראל באמצעות חוק הכניסה, כשיסודו של עניין הוא בהיותם לא מוכרים כיהודים. החלטת המדינה עומדת נגד החלטה שהתקבלה ברבנות הראשית של מדינת ישראל. בשנת 2003 כתב הרב שלמה עמר, הרב הראשי לציון, אל ראש הממשלה דאז, אריאל שרון, כי הפלשמורה הינם "יהודים לכל דבר ללא כל עוררין". הרב עמר הגיע למסקנה זו לאחר 18 חודשים של חקירת הנושא, כולל ביקור באתיופיה (מסמך שאלות ותשובות מטעם נאקוגי, 2007). הרב עמאר חזר והתבטא בנושא באופן דומה, כך בינואר 2008, במפגש שנערך ברבנות הראשית, בו נטלו חלק קייסים ומנהיגים רוחניים מקרב קהילת יוצאי אתיופיה. באותו מעמד אמר הרב עמאר כי אף פנה בעניין במכתב לראש-הממשלה, אהוד אולמרט. "לפי פסיקתו, שזכתה אף להסכמה מהרב עובדיה יוסף, קבע הרב עמאר כי אין להטיל ספק ביהדותם של אנשי הפלאשמורה וכי יש להתיר את עלייתם מתוקף חוק השבות" ("הרב עמאר: יהוואי ויעלו מיליוני אתיופים לארץ", Y-NET, 16.1.08).

מדינת ישראל בחרה שלא לקבל את פסיקתו של הרב עמאר שהיא בחינת קביעה הלכתית. בקביעתו אין כדי לחייב את המדינה הרואה בהם כבני דת אחרת, בהסתמכה על חוק השבות.^x הרבנות מצידה אמנם מציגה עמדה הקובעת את בני הפלשמורה כיהודים, זאת לפי עמדתו של אחד מבין שני רבניה הראשיים, אך עדיין קובעת לגביהם את הספק באשר ליהדותם, דבר שיש בו לחייב בגיור מלא. בכך יש, בפועל, מידה של היתר בכל הנוגע לעמדת המדינה בסוגיה.

אל מול דרך התנהלות המדינה ובכלל זה הרבנות הראשית עולה התמיהה בדבר אי-גילוי של התנגדות נמרצת מצד הארגונים הפועלים למען העלאת בני הפלשמורה, לכך שחוק הכניסה מגדיר את זכאות עלייתם של בני הפלשמורה; מדוע אם כן לא בחרו אותם ארגונים להתעקש על זכותם של בני הפלשמורה לעלות באמצעות חוק השבות? לעת עתה נותרת שאלה זו ללא מענה ברור.

האגודה, כארגון המייצג את קהילת יוצאי אתיופיה, רואה במציאת פיתרון לסוגיית העלאת בני הפלשמורה כעניין שנועד לא רק לשים קץ לסבלם של הממתינים באתיופיה לעלייתם, אלא גם מקור שבכוחו לתת מענה בנושא הנתון במחלוקת בקרב קהילת יוצאי אתיופיה שבישראל. מקורה של אותה מחלוקת במקום המרכזי שנודע בקרבם לזהותם היהודית. עבורם, תנאי מחייב בהליך בדיקת הזכאות לעליית בני הפלשמורה הוא בדיקה מקיפה, שבכוחה להסיר מעל לכל ספק את עניין הקשר ליהדות. וכל עוד לא תשנה המדינה את דרך התנהלותה הנוכחי בנושא, בקהילת יוצאי אתיופיה תמשיך לרווח התחושה כי כל הליך הבאת בני הפלשמורה נועד במהותו כדי לצאת לכדי חובה. אמנם, משרד הפנים טוען לקיומו של הליך ממצה בעניין, אך הסבר לאופן קיומו מנוע מאיתנו לעת זו.

מדרך התנהלותה של המדינה בעניינם של בני הפלשמורה נראה כי יותר מאשר יש לראות בחלקם זכאי עלייה ולברור אותם מבין כל המבקשים לעלות לישראל, המאמצים מתרכזים בצמצום מספרם ככל שניתן. ולולא הפניות החוזרות ונשנות לבג"ץ – תשע במספר – ממשלת ישראל הייתה מסיימת זה מכבר את העלאת בני הפלשמורה. הצהרות התומכות בתובנה זו נשמעו לרוב. כך למשל, בדיון שהתקיים ב-18 ביולי 2006 במשרד

ראש-הממשלה נאמר: "משרד הפנים מדגיש כי סגירת המתחמים תצמצם את מימדי הנושא באופן ניכר. בסיכום הדיון נאמר: "המדיניות הנהוגה כיום משקפת את התחושה שמדובר בתהליך אינסופי. היגיון תפיסת ה-300 (מספר העולים מידי חודש) מבטא את ההכרה כי מדובר בעלייה גוררת, שלא ניתן להפסיקה אלא רק לשלוט במימדי הכניסה שלה" ("סיכום דיון בנושא הבאת בני הפלשמורה, 20.6.06). התנהלות זו של המדינה נושאת בצידה זיכרון לדרך התנהלותה של מדינת ישראל בראשית העלייה של יהודי אתיופיה לישראל, עת הובעה הסתייגות מעמיקה לגבי עצם זכאותם. מכאן התובנה כי אפשר שיש מחוזות גיאוגרפיים שהעלייה מהם אינה רצויה באותה מידה כמחוזות אחרים.

עדות נוספת ליחסה של מדינת ישראל לסוגיית העלייה של בני הפלשמורה הוא ביטול הפרשנות לחוק השבות, פרשנות שאפשרה את עקרון "גר גורר"^{xi}. ב-2001 החליט היועץ המשפטי, אליקים רובינשטיין, כי מעתה ואילך לא יוכלו ילדיו של מי שהתגייר להגיע לישראל כבני משפחה לפי סעיף 4 שבחוק השבות, וכי הזכאות נתונה רק לאותם שנולדו לאחר הליך הגיור.

את עמדת המדינה ניתן לסכם בדבריו של שר הפנים, מאיר שטרית. בנאומו בפני חבר הנאמנים של הסוכנות היהודית, ב-30 באוקטובר 2007, התייחס הלה לסוגיית העלייה מאתיופיה: "אם הדבר היה תלוי בי הייתי משקיע כספים בפיתוח של הקהילה הנמצאת בארץ תחת הבאתם לארץ של בני עדה נוספים" ("שטרית: לא לאזרחות אוטומטית לעולים לישראל", Y-net, 30.10.07). החלטת ממשלה אחת, זו שהתקבלה ב-10 במרץ 2005, היה בכוחה לחולל שינוי, מפנה שבכוחו היה להקל על סבלם של רבים מבין הממתינים באתיופיה. כאמור, אותה החלטה קבעה את הכפלת מספר זכאי העלייה מדי חודש. מאחוריה עמד ראש הממשלה דאז, אריאל שרון. יתכן שחיסולה של יוזמה זו קשור בהסתלקותו של מי שנשא באחריות לה. לאחריה באה החלטת ממשלה מיום ה-12 בספטמבר, שהיוותה ניסיון לקצץ את קצב העולים ולהעמידו על מחצית מהקצב שהיה נהוג לאורכן של שנים. החלטה זו הייתה בבחינת המשך ישיר למדיניות שכל עניינה יציאה לכדי חובה בעניין הבאתם מאתיופיה של זכאי העלייה.

מיותר לציין כי ראשונים להיפגע מאופן התנהלותה של מדינת ישראל הם בני הפלשמורה הממתינים בציפייה לעלייתם לישראל, חלקם ממתינים פרק זמן ממושך למתן תשובה בעניינם, בעודם נתונים בתנאי מחייה קשים. אך בקביעת טיעונים באשר לאופן התנהלותה של המדינה וראייתה כמקור הבלעדי למצוקותיהם של הממתינים אין כדי להציג תמונה שלמה; הצגת הנושא במלואו מחייבת גם דיון מעמיק באשר לאופן התנהלותם של הפעילים למען בני הפלשמורה. תמיכתם ללא סייג בכל מי שרואה עצמו נמנה עם הזכאים לעלות לישראל, סופה שהיא פוגעת גם בהם. בעניין זה ראוי לתהות לגבי מקומם של אלה בעידוד תושבי כפרים לנטוש את בתיים ולהגיע בהמוניהם למחנות בגונדר ובאדיס-אבבה. כמסתבר, רבים מהם אינם עונים לקריטריונים של זכאות עלייה לישראל וסופם למפח נפש לאחר שנות המתנה מרובות.

מכל האמור לעיל עולות המסקנות הבאות:

1. הממצאים שריכזה האגודה מצביעים על כך שבדרך התנהלותם של הצדדים המעורבים בהעלאת בני הפלשמורה – המדינה ומנגד הארגונים הרואים עצמם מייצגים את בני הפלשמורה – אין כדי להבטיח את עליית אלה שיש להם קשר לעם היהודי. בהתנהלותה, מדינת ישראל מנסה להוכיח כי עמדה במחויבותה לגבי מספר הזכאים, גם במחיר העלאתם של אלה שהקשר בינם לבין היהדות אינו מובהק, לעיתים כלל לא קיים. יחד עם זאת, גם הארגונים הרואים עצמם כמייצגים את בני הפלשמורה ("מכנף דרום לציון ו"נאקוג") אינם מציגים עדות לכך שהם מקיימים הבחנה מובהקת בין אלה שיש להם קשר לעם היהודי לבין אלה שכל עניינם להגר לארצות המערב.

2. במידה רבה מאוד, סבלם של הממתינים בגונדר לעלייתם לישראל הוא תוצר של התנהלות כושלת, שקושרת באופן מעורר השתהות בין חקיקה, החלטות הממשלה ומדיניות משרד הפנים. בעניין זה נזכיר כי חוק הכניסה נועד לאפשר את כניסתם לישראל של מי שאינו נמנה עם העם היהודי.^{xii} על גבי חקיקה זו הוסיפו באופן "השמור" רק עבור בני הפלשמורה קריטריון נוסף, זה שמחייב קשר לעם היהודי מצד האם (החלטת ממשלה מס' 2948, 16.2.03). משרד הפנים הוסיף גם הוא קריטריונים שלעת זו אינם נגישים לציבור הרחב.

עמדת האגודה והמלצות לפעולה

1. על מדינת ישראל לקבוע חוקי עלייה אחידים: מדיניות של הקצבת מספר העולים הרשאים מדי חודש לעלות לישראל היא נחלתם הבלעדית של העולים מאתיופיה. הטענה כי מקורה של החלטה זו בקשיים כלכליים בטלה לנוכח העובדה כי שיקולים שכאלה אינם חלים לגבי עליות ממדינות אחרות.
2. על מדינת ישראל ליישם את החלטותיה שלה, ולפיהן יועלו כל אותם הנמנים כצאצאי העם היהודי מצד אימם ובהסתמך על חוק הכניסה. יישום מדיניות שכזו אמור לכלול בצידו בדיקה קפדנית, זו שבכוחה להבטיח כי רק אותם שבעלי קשר עם העם היהודי יועלו לישראל.
3. כדי להסיר ספק בעניין זכאות העלייה לישראל, מחובתו של משרד הפנים לקיים הליך בדיקה שבו יהיו שותפים גורמים מקצועיים שמקרב קהילת יוצאי אתיופיה. הסתמכותו לעת זו של המשרד על מסד נתונים שמקורו ביוזמת ארגונים חברתיים (המפקד שבראשו עמד דוד אפרתי), אינה מאפשרת פיתרון ראוי לנושא. על הארגונים הפועלים למען העלאת בני הפלשמורה להתחייב בפני הליך הבדיקה המוצע ולראות בו מקור מוסכם הקובע ללא עוררין את דרך התנהלותה של מדינת ישראל בנושא הנדון.
4. פיתרון ראוי לנושא מחייב את משרד הפנים לשקיפות, כך בכל שנוגע להליך הזכאות לעלייה. לעת זאת, משרד הפנים מסרב לפרט את דרך התנהלותו בנושא; ניסיון מצד האגודה לבדוק את אופן קביעת הרשומות נענה בסירוב.^{xiii} עניין זה מותיר את טענותיהם של הפעילים למען העלאת בני הפלשמורה ללא מענה מהצד שמנגד.
5. עד לקבלת תוצאות ועדת בדיקה מקצועית, שמתחייב כי תקום ותיתן את המלצותיה, על מדינת ישראל לשאת באחריות לגורלם של בני הפלשמורה הממתנים באתיופיה. ראוי גם להזכיר את מחויבותה של הסוכנות היהודית ליטול את האחריות על המתחם שבגונדר.
6. לאחר סיום עבודתה של ועדת בדיקה מקצועית שתקום לשם בחינת זכאותם של בני הפלשמורה שנתרו באתיופיה, מדינת ישראל מחויבת למימושה של תכנית פיצויים לעולים פוטנציאלים אשר משרד הפנים יחליט לבסוף לדחות את בקשתם לעלות לישראל. דרישה זו מביאה בחשבון מציאות שבה הללו מכרו את כל רכושם וישבו שנים במחנות המעבר באתיופיה.
7. ביטול הפרשנות הקיימת לעקרון "גר גורר" אותה בחר משרד הפנים לאמץ החל משנת 2001, בעקבות הנחיית היועץ המשפטי לממשלה דאז, אליקים רובינשטיין; יש לאפשר את העלאת בנייהם ונכדיהם של מי שעבר את כל הליך הגיור.^{xiv}

כתב: **טל האס**, מנהל יחידת מחקר, האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה.

השלמות וגיבוש עמדת האגודה: **דני אדמסו**, מנכ"ל האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה.

הערות שוליים

ⁱ בני הפלשמורה הם יהודים שהמירו את דתם היהודית לדת הנוצרית במאה ה-19 ובמאה ה-20. מלכה שבתאי (2006) מונה מספר גורמים לתופעת ההתנצרות בקרב ביתא ישראל, ועניינם נוגע לפעילות מיסיונרית בקרב יהודי אתיופיה, רדיפות דת מצב סוציו-אקונומי ושורת אסונות שפקדו את הקהילה והחלישו אותה. את נסיבות המרת דתם מסכמת שבתאי: "המומרים וצאצאיהם הם תוצר של נסיבות היסטוריות, סוציו-אקונומיות ואחרות. בחירתם בהמרת דת ובניסיון להשתייך לקבוצה אחרת, הייתה טרנספורמציה חיצונית שהתאימה לכאורה לזמן ולמקום שבו חיו".

ⁱⁱ חוק השבות, התשי"ב - 1950 מעגן את זהותה היהודית של מדינת ישראל. החוק מעניק לכל יהודי את הזכות לעלות ארצה ולקבל תעודת עולה, שבהתאם לחוק האזרחות מזכה מיידית באזרחות ישראלית. תיקון בחוק מ-1970 מאפשר עלייה גם למי שאחד מסביו היה יהודי, מי שבן זוגו הוא יהודי או מי שבן זוגו הוא בנו או נכדו של יהודי, להוציא אדם שהיה יהודי והמיר דתו מרצון.

ⁱⁱⁱ חוק הכניסה לישראל, התשי"ב - 1952 קובע את זכות כניסתם לישראל ושהייתם בה של מי שאינו זכאי לעלות לפי חוק השבות. החוק מאפשר זכאות עלייה מכוח איחוד משפחות.

^{iv} לפי זכות אבות ניתן לעלות לישראל לפי חוק השבות גם אם אביו של המבקש מומר או גוי, בתנאי שסבו יהודי.

^v בשנת 1972 נקבעו הנחיות שהקנו לבני משפחתו של גר זכות עלייה לישראל. הנחיות אלה ניתנו על ידי היועץ המשפטי לממשלה באותה עת, מאיר שמגר. ב-7 בפברואר 2001 שונתה הפרשנות לחוק, בהנחיית היועץ המשפטי דאז, אליקים רובינשטיין. בכך נמנעה האפשרות מגיור להתאחד בישראל עם קרובי משפחתו שלא נתגיירו, כנמנה בסעיף 4 לחוק השבות. בסעיף זה נמנים כזכאי עלייה ילד או נכד של יהודי, בן זוג של יהודי ובן זוג של ילד ושל נכד של יהודי. ביטול זכות המתגייר להעלות את קרוביו במובן חוק השבות, מבטל אפילו את זכותו להעלות את בת זוגו וילדיו, עד כדי שלילת איחוד משפחות, אפילו מדרגה ראשונה.

^{vi} מפקד האוכלוסין נעשה שלא ביוזמת משרד הפנים, אלא היה יוזמה של ארגונים חברתיים. כלומר, אין המדובר בדוח רשמי מטעם המדינה ואין בו כדי לחייבה באופן כלשהו.

^{vii} בדוח נכתב: "הקדמת בואם לישראל, מאפשרת להם היחשפות מוקדמת לחברה בישראל, תוך הכשרתם והגדלת אופק שנות שהותם בישראל. הדבר מודגש במיוחד לגבי ילדים ונוער, אשר מהווים כ-50% מאוכלוסיית העולים, ואשר לגביהם ברור כי הקדמה של כל שנה בקליטתם בישראל, תגדיל את סיכויי קליטתם החיובית במדינה ובסופו של דבר תהיה נוחה, מהירה ואף זולה יותר".

^{ix} רובו ככולו של המימון לפעילות נאקוג', מקורו ב-UJC (כ-90%).

^x לפי הסברו של הרב מנחם ולדמן, ההלכה קובעת את היותם של מומרים כבעלי זהות יהודית, בתנאי שהללו צאצאים לאם יהודיה, במהלך 6-7 הדורות האחרונים, ובתנאי שלא הובאה ביניהם אם שהיא גויה.

^{xi} חוק השבות - ראה הערה מס' 1; 'גר גורר' - ראה הערה מס' 4.

^{xii} ראה הערה מס' 2

^{xiii} ב-26 בנובמבר הוגשה לאגודה תשובתו בנושא של אריה בר, מנכ"ל משרד הפנים, ובו נאמר כי משרד הפנים מחויב להחלטות הממשלה ולפיהם הוא פועל. סירוב חשיפת אופן בדיקת הזכאות לעלייה של בני הפלשמורה נומק באופן הבא: "... מדובר בנהלי עבודה פנימיים של המשרד, אשר הפיכתם לגילויים לציבור, עשויה להביא לעיוותים בבדיקת הזכאות לעלייה".

^{xiv} ראה הערה מס' 4

רשימת מקורות

1. אודנייהמר, מ. "גורלם של המומרים", **ארץ אחרת**, 30, אוקטובר-נובמבר 2005.
2. אפרתי, ד. (1999). מפקד שארית יהודי אתיופיה – 1999: תמצית נתונים.
3. אפרתי, ד. וולדמן, מ. (2003). מסמך: **שארית יהודי אתיופיה: אומדן עפ"י הרשימות במתחמים ובכפרים**.
4. בג"ץ 5904/03 – אסצ'אלאו אמבאו נ' ממשלת ישראל, 16.6.07
5. ברדה, מ. (2007). **הטיפול בהעלאת שארית יהודי אתיופיה (הפלשמורה) – מסמך עדכון**, מרכז המחקר והמידע שבכנסת.
6. ברודט, ד. (2005). **העלאת בני הפלשמורה לישראל: משמעויות כלכליות לשינוי קצב העלייה**, דוח שהוכן עבור הסוכנות היהודית לארץ ישראל.
7. מי-עמי, נ. (2005). **הגברת קצב העלאת הפלשמורה לישראל**, מרכז המחקר והמידע שבכנסת.
8. מי-עמי, נ. (2006). **דחיית יישומה של החלטת הממשלה ממרס 2005 בנוגע להכפלת קצב העלאת בני הפלשמורה**, מרכז המחקר והמידע שבכנסת.
9. ספריית הכנסת, נושאים על סדר היום הציבורי: **פלשמורה**, תאריך לא ידוע.
10. שבתאי, מ. (2006). **יהודי אתיופיה מזרע ביתא ישראל: מסעם מ"ביתא ישראל" לבני ה"פאלאסמורה" וליהודי אתיופיה**, הסוכנות היהודית לארץ ישראל.
11. NACOEJ (2007). Questions and Answers Relating to the Remaining in Ethiopia